

Hrvatska barokna religiozna lirika i književni ukus

Blažević, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:225418>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Marija Blažević

**Hrvatska barokna religiozna lirika i književni
ukus**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Marija Blažević
Matični broj: 0009068150

Hrvatska barokna religiozna lirika i književni ukus

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost / Pedagogija

Mentor: prof. dr. sc. Irvin Lukežić

Rijeka, 2. svibnja 2018.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova *Hrvatska barokna religiozna lirika i književni ukus* izradio/la samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Irvina Lukežića.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

_____Marija Blažević_____

Sadržaj:

Uvod	1
1. O ukusima se ne raspravlja?.....	3
2. Lijepo i vrijedno	9
3. Književni kanon – arhiv ukusa?	14
4. Hrvatski barokni književni krugovi	18
5. Vrijedno u baroknoj religioznoj lirici dubrovačko – dalmatinskoga kruga....	23
5. 1. Zaoštrena dikcija i didaktičnost	23
5. 2. Ponizno slavljenje Boga (Gloria in excelsis Deo)	31
5. 3. Estetika ružnoće, „mračnost“ i strah	35
Zaključak	43
Izvori i literatura.....	46
Sažetak i ključne riječi	48
Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku	49

Uvod

Ukus je, od prvih definicija u sedamnaestome stoljeću pa sve do danas, pojam koji je iznimno teško precizno odrediti, a usko je povezan s pojmovima lijepog, vrijednog pa, u nekih filozofa, čak i moralnog. Suvremena znanost o književnosti sve se više bavi pitanjima književnoga ukusa koja su dugo bila zapostavljena i u filozofa i u književnih teoretičara. Takav interes vjerojatno proizlazi iz perspektive izraženog relativizma kojom postmoderna sagledava problematiku (književnoga) ukusa, a koju Milivoj Solar smatra mogućim uzrokom sloma književne komunikacije¹. Navedeno nas je potaklo na promišljanje i istraživanje o umjetničkom ukusu općenito, a posebice o književnome ukusu barokne religiozne lirike dubrovačko – dalmatinskoga književnoga kruga. U ovome diplomskome radu prihvatili smo podjelu Zorana Kravara² koji hrvatski književni barok dijeli na dubrovačko – dalmatinski, ozaljski, kajkavski i slavonski krug, a prema broju kanonskih pisaca posebice se ističe dubrovačko – dalmatinski, zbog čega nam je navedeni i bio najzanimljiviji. Pod religioznom lirikom podrazumijevamo lirske pjesme religiozne tematike, dakle, u ovome radu nismo analizirali religiozne poeme, epove ili druge oblike koji sadržavaju elemente i epskog i lirskog. Trudili smo se pronaći što veći broj pjesama kako bi analiza bila uspješnija i reprezentativnija, no, nažalost, velik je broj još uvijek u rukopisu. U arhivi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti pronašli smo zbirku „Plandovanja“ Ivana Bunića Vučića³, u kojoj se, između ostaloga, nalazi i osamnaest pjesnikovih religioznih pjesama te zbirku „Pjesni razlike“ Ignjata Đurđevića⁴ u kojoj se, između ostaloga, nalazi i pet pjesnikovih originalnih religioznih pjesama te tri pjesme za koje se smatra

¹ Više u: Milivoj Solar. *Kritika relativizma ukusa*. Matica hrvatska. Zagreb. 2011.

² Više u: Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993.

³ Dživo Bunić Vučić. *Plandovanja*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb. 1971. Pristupljeno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/view/Km29cl5V9L>. Posjet 26. srpnja 2018.

⁴ Ignjat Đurđević. *Pjesni razlike i Uzdasi Mandalijene pokornice*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb. 1918. Pristupljeno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/view/5AK8cklggP>. Posjet 26. srpnja 2018.

da su njegove, a koje smo uklopili u korpus. U zbirci „Pjesni pokorne kralja Davida“ Ivana Gundulića⁵ pronašli smo jednu pjesnikovu religioznu pjesmu naziva „Od veličanstva Božijeh“. U antologiji „Krist u hrvatskom pjesništvu“⁶ pronašli smo pjesmu Jerolima Kavanjina „Prosti meni dakle Bože“ i Bara Bettere „Vrhu muke Isukrstove“. Dakle, izvršili smo komparativnu analizu dvadeset i devet religioznih baroknih pjesama kako bismo, na temelju navedenih tekstova, odgovorili na sljedeće istraživačko pitanje: što je smatrano vrijednim u baroknoj religioznoj lirici dubrovačko – dalmatinskoga kruga, tj. koji su elementi oblikovanja izraza i sadržaja smatrani vrijednima u baroknoj religioznoj lirici dubrovačko – dalmatinskoga kruga?

Ovaj je diplomski rad strukturiran u pet poglavlja. Prvo poglavlje daje pregled bitnih filozofskih i socioloških misli o problematici umjetničkoga ukusa. U drugom se poglavlju nastoji dati jasnije određenje pojmova lijepog i vrijednog koji se usko vežu uz pojam ukusa. Treće poglavlje progovara o problematici određenja književnoga kanona arhivom ukusa, a četvrto progovara o baroku kao stilu te o baroknim književnim krugovima. U petom poglavlju prikazani su rezultati analize navedenih pjesama, a potom se iznose zaključci tj. odgovori na postavljeno istraživačko pitanje. Nakon zaključka, slijedi popis korištenih izvora i literature.

⁵ Ivan Gundulić. *Pjesme*. Elektire.skole.hr. Pristupljeno na: <https://lektire.skole.hr/>. Posjet 26. srpnja 2018.

⁶ Vladimir Lončarević (ur.). *Krist u hrvatskom pjesništvu*. Verbum. Split. 2007.

1. O ukusima se ne raspravlja?

Pojam je ukusa od davnina prisutan u ljudskoj komunikaciji što značenje te riječi čini iznimno složenim. Uгода ili zabava jedna su od njezinih prvotnih značenja o čemu ponajbolje svjedoči frazeologija (*averci gusto, dare gusto, andare a gusto*), a talijanska metaforika odavno pod „dobrim ukusom“ podrazumijeva umjetnički ili znanstveni sud⁷. Ipak, o ukusu kao posebnoj sposobnosti ili stanju duha prvi puta progovara španjolski književnik Baltasar Gracián u sedamnaestome stoljeću. „On je (...) pridavao riječi značenje »praktične zamjedbe« koja zna uhvatiti »ono pravo« u stvarima, a pod »čovjekom dobra ukusa« razumijevao je ono što se danas u svakidašnjem životu naziva »taktičnim čovjekom«⁸. U istome tome stoljeću, u francuskom govornom području, ukus dobiva značenje estetske činjenice, te se u tom značenju širi Europom, no ostaje problematičan za jasno definiranje. Tome u prilog ide činjenica da su brojni filozofi sedamnaestoga stoljeća ukus određivali frazom „ne znam što“. Engleski filozof Anthony Ashley Cooper Shaftesbury u svome djelu „Karakteristike ljudi, običaja, mišljenja, vremena“ (1709.) pokušava odrediti pojam ukusa tako što ga promatra na razini „osjeta ili instinkta za lijepo: osjećaja za red i proporciju, jednakog moralnom osjećaju (...)“⁹. Slično o ukusu ističe i Francis Hutcheson u djelu „Istraživanja o izvorima naših ideja o lijepom i vrlini“ (1723.), gdje navodi da je ukus „unutrašnji osjećaj za lijepo, (...) nešto što se nalazi između senzualnosti i racionalnosti i usmjereno je na to da spozna jedinstvo u raznolikosti, sklad u mnogostrukosti, istinito, dobro i lijepo u njihovoj bitnoj jednakosti.“¹⁰ Unatoč navedenim promišljanjima, snažniji doprinos jasnijem određenju navedenoga pojma dao je tek njemački filozof Immanuel Kant u svome djelu „Kritika moći suđenja“ (1790.) u kojem razvija neke temeljne postavke estetike. Ukus određuje kao moć prosuđivanja

⁷ Benedetto Croce. *Estetika*. Globus. Zagreb. 1991. Str. 172.

⁸ Benedetto Croce. *Estetika*. Globus. Zagreb. 1991. Str. 173.

⁹ Benedetto Croce. *Estetika*. Globus. Zagreb. 1991. Str. 186.

¹⁰ Benedetto Croce. *Estetika*. Globus. Zagreb. 1991. Str. 186.

lijepoga, a sud ukusa smatra estetskim, a ne logičkim sudom jer se ne temelji na saznanju, već na subjektivnoj procjeni¹¹. Osim što je subjektivan, ukus je uvijek neovisan o interesu jer se temelji na osjećaju zadovoljstva ili nezadovoljstva koje ne ovisi o postojanju objekta, već o osjećaju koji objekt u subjektu pobuđuje. „Lako je uvidjeti, da se radi o tome, što ja od te predodžbe činim u sebi samome, a ne o tome, u čemu ja zavisim od egzistencije toga predmeta, da bi se kazalo, da je lijep i da bi se dokazalo da ja imam ukusa.“¹² Ipak u ovome je kontekstu potrebno razlikovati „osjetilni ukus“ od „ukusa refleksije“. Oba donose estetske sudove o objektu na temelju osjećaja zadovoljstva ili nezadovoljstva, ali za razliku od „osjetilnog ukusa“ koji objekt opaža isključivo osjetilima i koji je uvijek pojedinačan (npr. ljubičasta mi je boja lijepa), „ukus refleksije“ osim osjetilima, objekt opaža i refleksivno te uvijek zahtijeva slaganje. Kant, upravo stoga, „ukus refleksije“ smatra jedinim pravim sudom ukusa jer on iskazuje ljepotu nekog objekta, a pod „osjetilnim ukusom“ podrazumijeva sviđanje bez pojma. Dakle, ukus (refleksije) uvijek podrazumijeva slaganje ostalih. „Sud ukusa pretpostavlja svačije odobravanje, i tko nešto proglasi lijepim, taj hoće, da danome predmetu svatko treba da povlađuje i da ga proglasi lijepim.“¹³ Navedeno se temelji na Kantovoj pretpostavci postojanja zajedničkog čula koje je vođeno osjećajima i koje se razlikuje od zdravog razuma. Iz svega proizlazi zaključak da Kant uvriježeno značenje latinske poslovice „De gustibus non est disputandum“ (O ukusima se ne raspravlja, ukusi su različiti pa o njima ne valja raspravljati) ne smatra točnim jer ističe da ukus uvijek zahtijeva slaganje.

Kantovu se veličanju suda ukusa umnogome protivi njemački filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770. – 1831.), koji navedenome sudu predbacuje pretjeranu subjektivnost. „Sud ukusa je svakako empirijski sud, ali

¹¹ Immanuel Kant. *Kritika moći suđenja*. Naprijed. Zagreb. 1976. Str. 37.

¹² Immanuel Kant. *Kritika moći suđenja*. Naprijed. Zagreb. 1976. Str. 39.

¹³ Immanuel Kant. *Kritika moći suđenja*. Naprijed. Zagreb. 1976. Str. 71.

potpuna subjektivnost nema moć suđenja jer se udvara načelu ugone i po svojoj je prirodi navijačka. Od takvog „prosudivanja umjetnost ima samo štete.“¹⁴ Subjekt ne bi trebao procjenjivati djelo isključivo na temelju vlastita dojma, već bi trebao težiti razumijevanju njegovih objektivnih svojstava jer se vrijednost djela ne nalazi u subjektu, već u samome djelu. Stoga, u pitanju ukusa, Hegel prednost daje ukusu poznavatelja umjetnosti u odnosu na ukus ostalih subjekata¹⁵. Tragom ovog Hegelova stava o ukusu, rasprave se unutar estetike sve više usmjeravaju pitanjima djela i autora te se malo koji filozof bavi problematikom ukusa. „Romantičari, spekulativne estetike pa i neka pragmatičko-pozitivistička usmjerenja ne govore o ukusu. Ostaje tek kao predmet pokušaja znanstvenog, eksperimentalnog utvrđivanja estetike, u osebujnoj statistici sudova o lijepom.“¹⁶

Ipak, do promjena dolazi u dvadesetome stoljeću tako da talijanski filozof Benedetto Croce, koji je svojim djelom „Estetika“ (1901.) bitno utjecao na estetičke misli dvadesetoga stoljeća, jedno poglavlje svoga djela posvećuje upravo ukusu. Ukus određuje kao „djelatnost koja prosuđuje“ te ga izjednačuje s djelatnošću koja proizvodi tj. s genijem¹⁷. Čitatelj, da bi mogao prosuditi određeno djelo, mora biti na istoj duhovnoj razini kao i pisac koji je djelo napisao. Svaka prosudba zahtijeva estetski doživljaj, a potom i argumentaciju, no svemu prethodi jasno izgrađen estetički nazor tj. pojam o umjetnosti. Croce, u pitanju ukusa, odbacuje i relativizam, jer brka izraz s dojmom, teorijsko s praktičnim, i lažni apsolutizam, jer lijepo poimlje kao pojam ili model koji autor ostvaruje u svojem djelu te ističe da je kriterij ukusa apsolutan i da je ukus „apsolut intuitivne apsolutnosti mašte.“. „Stoga valja prosuditi lijepim bilo koji

¹⁴ Predrag Finci. *Čitatelj Hegelove estetike*. Naklada Breza. Zagreb. 2014. Str. 55.

¹⁵ Predrag Finci. *Čitatelj Hegelove estetike*. Naklada Breza. Zagreb. 2014. Str. 55-56.

¹⁶ Nadežda Čačinović-Puhovski. *Estetika*. Naprijed. Zagreb. 1988. Str. 150.

¹⁷ Benedetto Croce. *Estetika*. Globus. Zagreb. 1991. Str. 118.

čin izražajne djelatnosti koji bi doista bio takav, a ružnim svaki čin kod kojeg se sukobljavaju izražajna djelatnost i pasivnost.“¹⁸

O relativizmu ukusa mnogo je, u posljednjih nekoliko godina, govorio Milivoj Solar. U svome djelu „Kritika relativizma ukusa“ (2011.) ističe slaganje sa stavom Benedetto Crocea da je ukus plod pojedinčeve intuicije te da ne može biti autentičan jer uvijek ovisi o slaganju s drugima. „To je, doduše, točno, ukus jest uvijek na neki način zajednički, no tvrdim jedino da je za temeljni poticaj ukusa nužna osobna intuicija pa čak i neko razumijevanje „predmetnog područja“ o kojemu se radi, dok za prihvaćanje mode to nije potrebno“¹⁹. Upravo je ovako shvaćeni pojam ukusa, ističe Solar, ključan element održavanja opstojnosti i posebnosti književne komunikacije, jer se temelji na stavu da dobra i loša književnost postoje tj. da neki imaju dovoljno razvijenu intuiciju i znanje da bi razumjeli što je dobra književnost koja ulazi u kanon, a što ona loša, koja je iz kanona izostavljena. Prihvaćanje relativizma ukusa i uvriježenog značenja već spomenute latinske poslovice vodi do sloma književne komunikacije, a to je nešto čemu, prema Solarovim navodima, teži postmoderna. „Radikalni relativizam i navodni pluralizam ukusa tako su paradoks postmoderne: ako suvremeni gubitnik zapravo ne zna što mu se sviđa, a što mu se ne sviđa, jer mu se danas sviđa jedno, a sutra drugo, kako to već moda donosi, slom je posebne književne komunikacije na pomolu, ako se već i nije dogodio.“²⁰ Ukus pretpostavlja očekivanje onoga što nam se sviđa, njegovo prepoznavanje i iskustvo. Solar iskustvo određuje vrlo bitnim elementom ukusa, a ono se formira odgojem. „(...) tako ni ukus ne postoji ako se moć prepoznavanja onoga što vrijedi nije na neki način razvila, ako nije odgojena.“²¹

¹⁸ Benedetto Croce. *Estetika*. Globus. Zagreb. 1991. Str. 119.

¹⁹ Milivoj Solar. *Kritika relativizma ukusa*. Matica hrvatska. Zagreb. 2011. Str. 95.

²⁰ Milivoj Solar. *Kritika relativizma ukusa*. Matica hrvatska. Zagreb. 2011. Str. 161.

²¹ Milivoj Solar. *Kritika relativizma ukusa*. Matica hrvatska. Zagreb. 2011. Str. 146.

O (književnome) ukusu, sa sociološkog stajališta, iscrpno je govorio Levin Ludwig Schücking u djelu „Sociologija oblikovanja literarnog ukusa“ (1923.). Ukus određuje kao „podudarnost sviđanja umjetničkih djela“²² te primjećuje da svako određeno vrijeme sa sobom povlači prevlast određenog ukusa. Schücking se slaže s uvriježenom mišlju svoga vremena da u umjetnosti, i to prije svega likovnoj, duh vremena zadobiva strukturu i oblik tj. da je umjetnički stil njegovo utjelovljenje, no propituje Herderovo određenje pojma duha vremena kao „načela i mišljenja najoštrovidnijih, najrazumnijih ljudi“²³. Smatra da ne postoji jedan, već čitav niz duhova vremena, a kojemu će se prevladavajuća umjetnost prikloniti ovisi o nizu različitih čimbenika. Schücking nadalje ističe da se ukus pojedine grupe ili škole najjasnije očituje u podudaranju karakterističnih obilježja njezinih umjetničkih djela te da je on konstanta koja se, u pravilu, ne mijenja i ne postaje drugačijom, već drugi postaju nositeljima novoga ukusa²⁴. Stoga je bitno govoriti o tipovima nositelja ukusa. „To su oni koji čitavim srcem moraju biti uz novi pravac, budući da su podešeni za taj umjetnički pravac. Taj umjetnički pravac u punom opsegu ispunjava zahtjeve, koje oni postavljaju na umjetnost.“²⁵ Za primjer navodi da je dijete tip nositelja ukusa za bajku te ističe da je u prošlosti bilo mnogo lakše odrediti tipove nositelja ukusa jer je sociološka situacija bila puno jednostavnija pa su se tako razlikovala samo nekoliko tipova (npr. dvorjanin, aristokrat, duhovnik).

Kako bismo bolje razumjeli pojam ukusa, potražili smo njegovu definiciju u leksikografskim djelima. *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda* ukus definira kao „smisao za lijepo, sposobnost osjećanja za umjetnički vrijedno, sposobnost suđenja o estetskim predmetima.“²⁶

²² Levin Ludwig Schücking. *Sociologija oblikovanja literarnog ukusa*. Dora Krupićeva. Zagreb. 2001. Str. 5.

²³ Levin Ludwig Schücking. *Sociologija oblikovanja literarnog ukusa*. Dora Krupićeva. Zagreb. 2001. Str. 15.

²⁴ Levin Ludwig Schücking. *Sociologija oblikovanja literarnog ukusa*. Dora Krupićeva. Zagreb. 2001. Str. 112.

²⁵ Levin Ludwig Schücking. *Sociologija oblikovanja literarnog ukusa*. Dora Krupićeva. Zagreb. 2001. Str. 116.

²⁶ Josip Šentija (ur.). *Opća enciklopedija*. Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zagreb. 1982.

Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“ ukus određuje kao „smisao za lijepo, sposobnost prosuđivanja estetskih predmeta, općenito lijepoga.“²⁷ Slično ukus definira i Milivoj Solar u *Rječniku književnoga nazivlja*: „sposobnost izravnog procjenjivanja estetskih vrijednosti. Pojam je imao važnu ulogu u estetici jer ga je jedan od njezinih utemeljitelja, Immanuel Kant, odredio kao posebnu moć izravnog i neposrednog prosuđivanja umjetničkih vrijednosti (...).“²⁸ Solar navodi da je danas ukus predmet interesa prvenstveno sociologije književnosti.

Iz svega prethodno navedenoga, primjećujemo da je ukus iznimno kompleksan i apstraktan pojam koji je teško jednoznačno definirati. Okvirno ga možemo odrediti sposobnošću prosuđivanja o onome što je umjetnički vrijedno, koja je istovremeno rezultat intuicije i književnoga tj. umjetničkoga odgoja, a koja pretpostavlja slaganje određene publike i ispunjavanje njezinoga horizonta očekivanja. Pojam ukusa usko je povezan s pojmovima lijepog i vrijednog zbog čega je navedene pojmove potrebno jasnije odrediti.

²⁷Dalibor Brozović, August Kovačec, Slaven Ravlić (ur.). *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zagreb. 2009.

²⁸Milivoj Solar. *Rječnik književnoga nazivlja*. Golden marketing. Zagreb. 2006. Str. 305.

2. Lijepo i vrijedno

Pojam je lijepoga gotovo jednako teško odrediti kao i pojam ukusa. Prva sustavnija promišljanja o lijepome vezuju se uz grčkog filozofa Platona (427. pr. Kr. – 347. pr. Kr.), koji navedeni pojam promatra kao najvišu ideju posredovanu osjetilima i vidljivu kao sjaj u prolaznoj fizičkoj stvarnosti. „Za Platona Ljepota postoji samostalno, neovisno o tjelesnoj podlozi koja je slučajno izražena; ona, dakle, nije vezana za ovaj ili onaj osjetilni predmet, već sjaji posvuda.“²⁹ Platon smatra da je istina tj. carstvo ideja sadržano od lijepoga i da je lijepo uzrok dobrome te se s njime pojavljuje u mjeri i simetriji. „A već u dijalogu Hippias maior, u kojemu se lijepo prvi put odvaja kao predmet refleksije, ono je ujedno i uzrok, takoreći otac dobroga.“³⁰ Lijepo promatra odvojeno od umjetnosti jer ju smatra pukim oponašanjem prirode što samo po sebi znači udaljavanje od istine, a do povezivanja lijepog i umjetnosti doći će tek kod Plotina (205. – 270.). On, kao i Platon, ljepotu smatra naziranjem ideje pa ističe: „Lijepo tijelo je takvo zbog svojeg zajedništva (...) s božanskim, ljepota je naziranje božanskog, ideje, a materija nije lijepa po sebi, nego samo utoliko što je obasjava ideja.“³¹, no umjetnost ne smatra pukim oponašanjem prirode, već ističe da ona dodaje ljepotu tamo gdje ona u prirodi nedostaje. „Ljepota nekog (...) oblikovanog kamenog bloka ne sastoji se u njegovoj kamenitosti, nego u formi koju mu je znala podariti umjetnost (...), a kad je oblik u njega posve utisnut, izrađena je stvar ljepša od svake druge prirodne.“³² Platonova i Plotinova promišljanja o lijepome ostavila su svoga traga na promišljanja skolastičara, no oni izvor ljepote u svemu stvorenome prvenstveno vide u Bogu, Stvoritelju. Lijepo uvijek čini jedinstvo s Izvorom te je lijepo upravo stoga što se u njemu nazire Stvoritelj tj. Izvor.

²⁹ Umberto Eco. *Povijest ljepote*. Hena Com. Zagreb. 2004. Str. 50.

³⁰ Nadežda Čaćinović-Puhovski. *Estetika*. Naprijed. Zagreb. 1988. Str. 30.

³¹ Benedetto Croce. *Estetika*. Globus. Zagreb. 1991. Str. 154.

³² Benedetto Croce. *Estetika*. Globus. Zagreb. 1991. Str. 154.

Znameniti srednjovjekovni teolog i filozof sv. Toma Akvinski (1225. –1274.) smatra da je lijepo ono što se pojedincu sviđa samim promatranjem i što uzrokuje uživanje. Ono mora dobro oponašati stvarnost i imati odgovarajuću proporciju te biti cjelovito i svijetlo. „(...) Toma Akvinski je podsjećao (preuzimajući ideje koje su još i prije bile rasprostranjene) da su za Ljepotu potrebne tri stvari: proporcija, cjelovitost i claritas, odnosno jasnoća i svjetlost.“³³ Filozofska promišljanja nakon srednjega vijeka pa sve do sedamnaestog stoljeća nisu dovela do bitnijih pomaka u razumijevanju i definiranju pojma lijepoga. To je učinio tek Immanuel Kant svojim djelom „Kritika moći suđenja“ (1790.). Kao što je to navedeno u prethodnom poglavlju, Kant lijepo smatra predmetom suda ukusa i to prije svega suda „ukusa refleksije“ jer on, za razliku od suda „osjetilnog ukusa“, ukazuje na ljepotu nekog objekta. „Lijepo je ono, što se spoznaje bez pojma kao predmet nužna sviđanja.“³⁴ Iz navedene definicije proizlazi da lijepo u svakome izaziva osjećaj sviđanja tj. ugone, a to sviđanje nije određeno interesom ni pojmom (znanjem o objektu).

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770. – 1831.) se u definiranju lijepoga vraća konceptu ideje. Smatra da su lijepo i istina jedno, no međusobno odvojeno. Istina je ideja koja se treba i izvanjski ostvariti te ako u tom svom izvanjskom obliku postoji za svijest, ako je pojam jedno sa svojom pojavom, tada je ona nužno i lijepa. „Lijepo se time određuje kao osjetilni privid ideje.“³⁵ Dakle, lijepo se mora pojaviti u izvanjskome svijetu kako bi bilo smatrano stvarnim. Ideja je sadržaj umjetničkoga djela te mora biti u skladu s njegovom formom da bi ono bilo smatrano lijepim. Istinu i lijepo povezuje i njemački filozof Martin Heidegger (1889. – 1976.). On temeljnim estetskim problemima pristupa ontologijski te ističe da je istina razotkrivanje, otvaranje koje se

³³ Umberto Eco. *Povijest ljepote*. Hena Com. Zagreb. 2004. Str. 100.

³⁴ Immanuel Kant. *Kritika moći suđenja*. Naprijed. Zagreb. 1976. Str. 75.

³⁵ Benedetto Croce. *Estetika*. Globus. Zagreb. 1991. Str. 259.

realizira u umjetničkom djelu kao sijanje koje je lijepo. Lijepo je stoga način prikazivanja istine. „U djelo sklopljeno sijanje (pojavljivanje) jest lijepo. Ljepota je način obitavanja istine.“³⁶ Talijanski filozof Benedetto Croce u svome djelu „Estetika“ (1901.) lijepo definira kao: „uspjeli izraz, ili bolje kao izraz za sebe, jer izraz kad nije uspio nije izraz.“³⁷ Uspjeli izraz u čovjeku izaziva ugodu, no u ovome je kontekstu bitno razlikovati čistu estetsku ugodu od one pomiješane. Croce navodi da je čista estetska uroda jedina vrijedna, a nju osjeća, primjerice, pjesnik kad dovrši svoje djelo i kad se njegove impresije realiziraju. Pomiješanu ugodu izazivaju i oni elementi koji nisu vezani za umjetničko djelo. Croce navodi primjer radnika koji nakon napornog dana na poslu uživa u kazališnoj predstavi ne samo zbog njezinih umjetničkih vrijednosti, već i zbog odmora i relaksacije koje mu nudi ambijent kazališta. Ružno određuje odsutstvom lijepoga te ističe da lijepo nije fizikalna činjenica; ono ne pripada stvarima, već čovjekovoj duhovnoj energiji. Upravo navedena energija otkiva lijepo jer: „bez udjela mašte nijedan dio prirode nije lijep, a zbog tog udjela, zbog različitih raspoloženja duha, isti predmet ili prirodna pojava može biti izražajan ili beznačajan (...), vedar ili tužan, uzvišen ili smiješan (...)“³⁸.

Iz navedenoga primjećujemo da su još od Plotina umjetnost i ljepota shvaćane u uskoj povezanosti. Stoga i ne čudi da su stari poetičari nazivali lijepom književnošću ili beletristikom ono što danas nazivamo književnošću. Iako neki suvremeni filozofi odvajaju umjetnost od ljepote, neosporno je da je književno djelo, prema riječima René Welleka i Austina Warrena, „estetski predmet, kadar da pobudi estetski doživljaj.“³⁹ Upravo estetski doživljaj, kao opazaj književnoga djela koji izaziva ugodu, pruža neku konačnu vrijednost, a

³⁶ Nadežda Čačinović-Puhovski. *Estetika*. Naprijed. Zagreb. 1988. Str. 106.

³⁷ Benedetto Croce. *Estetika*. Globus. Zagreb. 1991. Str. 85.

³⁸ Benedetto Croce. *Estetika*. Globus. Zagreb. 1991. Str. 99.

³⁹ René Wellek, Austin Warren. *Teorija književnosti*. Nolit. Beograd. 1956. Str. 281.

nju, prema riječima Welleka i Warrena, posjeduju umjetnička djela. Stoga vrijednost književnoga djela nužno proizlazi iz njegove recepcije, a ona se sastoji „u doživljavanju, ostvarivanju estetski vrednih kvaliteta i odnosa prisutnih u njenoj strukturi za svakog merodavnog čitaoca.“⁴⁰ Dakle, samo će čitatelj koji posjeduje intuiciju i književni odgoj moći uočiti ljepotu u književnome djelu. Wellek i Warren, dalje, navode da neki teoretičari književnosti izdvajaju mjerila koja prema njihovu mišljenju utječu na estetski doživljaj u čitatelja. Pa tako ruski formalisti navode novinu i iznenađenje te raznovrsnu integriranu građu bitnima u poticanju estetskog doživljaja. Raznovrsna integrirana građa podrazumijeva čvrstu i složenu strukturu djela koja iziskuje pomno tumačenje. „Ova složenost može se javiti na jednoj ili više razina. U Hopkinsa, ona je prvenstveno dikcijska, sintaktička, prozodijska (...); složenost se može javiti i na razini slikovnosti, tematike, tona ili zapleta.“⁴¹ Utemeljitelj estetike recepcije, Hans Robert Jauss, ističe da je kriterij za određivanje vrijednosti nekoga književnoga djela način na koji ono „ispunjava, nadmašuje, razočarava ili opovrgava očekivanja svoje prve publike.“⁴² Prema njegovu mišljenju umjetnosti karakter djela određuje razmak između čitateljeva horizonta očekivanja i samoga djela. Književno djelo mora čitatelja potaknuti na promjenu obzora i usvajanje novoga iskustva. S druge strane, Wellek i Warren navode da neki teoretičari vrijednost književnoga djela vide u elementima koji nisu estetski pa navode da su vrijedna samo ona djela koja izražavaju bitne životne vrijednosti, važne spoznaje, etičke i društvene poruke. Renate von Heydebrand i Simone Winko izvode tipologiju svojstava koja utječu na vrijednost književnoga djela. Pod estetsko – literarna svojstva navode formu (jedinstvo/fragmentarnost, kompleksnost/jednostavnost, muzikalnost, ritmičnost,

⁴⁰ René Wellek, Austin Warren. *Teorija književnosti*. Nolit. Beograd. 1956. Str. 290.

⁴¹ René Wellek, Austin Warren. *Teorija književnosti*. Nolit. Beograd. 1956. Str. 283.

⁴² Hans Robert Jauss. „Povijest književnosti kao izazov znanosti o književnosti“. *Suvremene književne teorije*, ur. Miroslav Beker. 1986: 253.-272. Zagreb.

versifikacija i dr.), sadržaj (istinitost, moralnost i dr.) i relaciju (originalnost, inovativnost, tradicionalnost i dr.). Osim estetsko – literarnih svojstava, navode još i kognitivna (proširivanje spoznaje, pamćenja, donošenje novih informacija i dr.), praktična (postavljanje životne orijentacije, smisla/smetenosti), afektivna (umiruje, uznemiruje i dr.) i hedonistička (zabava, razonoda, terapijski učinak i dr.) svojstva⁴³. Mjerilima u određivanju vrijednosti književnoga djela protivi se većina filozofa koja smatra da su standardi ljepote apsolutni i neovisni o publici.

Dakle, umjetnost, lijepo i vrijedno pojmovi su koji se međusobno prožimaju. Lijepo, u umjetničkom tj. književnom djelu, izaziva ugodu i potiče estetski doživljaj u recipijenta, a takva djela općenito smatramo vrijednima. S druge strane, neki teoretičari vrijednost djela vide u njegovoj poruci i težnji ka didaktičnosti. Vrijedna su djela okupljena u književnom kanonu određene nacije zbog čega možemo pretpostaviti da je kanon arhiv određenoga ukusa. Međutim, postavljaju se pitanja: čijeg ukusa? te je li književni kanon isključivo arhiv ukusa?

⁴³Tipologija Renate von Heydebrand i Simone Winko preuzeta iz: Marina Protrka. *Stvaranje književne nacije*. Periodica Croatica. Zagreb. 2008. Str. 47.- 48.

3. Književni kanon – arhiv ukusa?

Književni kanon danas se uglavnom određuje kao popis pisaca koje određeno društvo smatra vrijednima, a književnoteorijskim pojmom postaje tijekom osamnaestog i devetnaestog stoljeća kada se oblikuju povijest književnosti i razvijaju nacionalni identiteti. Riječ je semitskog podrijetla i dolazi od korijena *qan* koji označava trsku koja raste uspravno. No, navedeno je značenje riječ izgubila već početkom razvoja grčke književnosti kad se počela upotrebljavati u značenju koplja, motke ili grede⁴⁴. Današnje je značenje preuzeto iz teologije koja pod kanonom podrazumijeva: „popis biblijskih knjiga (...) koje Židovi i kršćani drže nadahnutima i glavnim izvorom svoje vjere.“⁴⁵ Taj je popis nepromjenjiv, a potrebno je raditi na njegovu očuvanju jer predstavlja izravnu vezu s Bogom. O (ne)promjenjivosti književnoga kanona govorili su brojni teoretičari književnosti. Pa tako Harold Bloom, Milivoj Solar i njihovi istomišljenici „insistiraju na konceptu stabilnog književnog kanona koji počiva na trajnim estetskim vrijednostima.“⁴⁶ Takvim se autorima čitatelji neprekidno vraćaju, neovisno o vremenu, jer se u njihovu stvaralaštvu nalazi trajna estetska veličina. Ipak, od 1960-ih godina pa sve do danas pojavljuje se niz teoretičara koji kritički sagledava ustaljeni kanon i inzistira na njegovoj promjenjivosti i ideološkoj obojenosti. Barbara Herrnstein Smith ne slaže se sa stavom da se u kanonu nalaze samo ona djela koja posjeduju trajnu estetsku veličinu, već ističe „da neko djelo i ne može biti proglašeno kanonskim ako nije prepoznato kao ono koje utemeljuje i podupire hegemonijske i ideološke vrijednosti dominantne društvene skupine.“⁴⁷ Prema njezinome mišljenju, trajnost određenih tekstova ne proizlazi iz njihove trajne estetske vrijednosti, već iz njihova kontinuiranog kulturnog kruženja. Oni se kontinuirano prevode,

⁴⁴ Marina Protrka. *Stvaranje književne nacije*. Periodica Croatica. Zagreb. 2008. Str. 23.

⁴⁵ Dalibor Brozović, August Kovačec, Slaven Ravlić (ur.). *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zagreb. 2009.

⁴⁶ Marina Protrka. *Stvaranje književne nacije*. Periodica Croatica. Zagreb. 2008. Str. 34.

⁴⁷ Marina Protrka. *Stvaranje književne nacije*. Periodica Croatica. Zagreb. 2008. Str. 40.

tumače i oponašaju što ih iznova čini aktualnima i bitnima. Dalje, ističe Herrnstein Smith, književna vrijednost ne proizlazi isključivo iz osobina teksta jer na ukus utječu brojne varijable. Njih dijeli u pet skupina: razne psihofiziološke strukture zajedničke svim ljudima, psihofiziološke strukture koje variraju među ljudima, očite pojedinosti osobnog identiteta i povijesti (npr. spol, godine, okruženje, naobrazba), manje očite pojedinosti osobnog identiteta (npr. temperament, raspoloženje, interesi) te društvene, kulturne i institucijske varijable.⁴⁸ Neovisno od navedenih neslaganja teoretičara književnosti, svi se slažu oko toga da su kanonski tekstovi nositelji kulturnih vrijednosti.⁴⁹

Iz svega dosad navedenoga, primjećujemo da mjesto u književnome kanonu zauzimaju oni pisci čija su djela nositelji estetske vrijednosti, ali i dominantne društvene ideologije. Stoga, književni kanon ne možemo u potpunosti smatrati arhivom ukusa određenoga vremena jer je on isto tako i arhiv dominantne ideologije toga vremena. „(...) klasici nisu zadobili svoj status samo radi vlastitih, njima inherentnih obilježja: njihova je klasičnost istodobno posljedica niza kulturno-političkih odluka, samo što se one prikrivaju i predstavljaju kao rezultat prirodnog ili povijesnog razvoja“⁵⁰. Logično je pretpostaviti da kanon zahvaća ukus (i ideologiju) one društvene skupine koja se nalazi u poziciji moći. U Hrvatskoj su, prema hrvatskom bibliografu i povjesničaru Aleksandru Stipčeviću, do devetnaestoga stoljeća postojala dva sloja ljudi, odnosno dva nositelja ukusa: obrazovani puk koji je imao pristup knjizi te neobrazovani ili slaboobrazovani puk koji nije imao novca ni interesa za knjigu.⁵¹ U tom je razdoblju nepismenost bila ozbiljan problem hrvatskoga društva. Većinski dio stanovništva opirao se školovanju jer u istome nije vidio korist te su se malobrojni odlučivali za obrazovanje. O svemu su ogorčeno

⁴⁸ Marina Protrka. *Stvaranje književne nacije*. Periodica Croatica. Zagreb. 2008. Str. 36.

⁴⁹ Marina Protrka. *Stvaranje književne nacije*. Periodica Croatica. Zagreb. 2008. Str. 34.

⁵⁰ Marina Protrka. *Stvaranje književne nacije*. Periodica Croatica. Zagreb. 2008. Str. 46.

⁵¹ Aleksandar Stipčević. *Socijalna povijest knjige u Hrvata*. Školska knjiga. Zagreb. 2005. Str. 346.

progovarali brojni hrvatski pisci i znanstvenici. Tako, primjerice, Matija Antun Reljković u djelu „Satir ili divji čovik“ (1762. godina) govori sljedeće: „Jer Slavonac ne da svoje dice / da idu učiti A, B, C / nego ima običaj ovaki, / kad mu rekneš, odgovori svaki: / 'Ni moj otac nije znao štiti / al je mogao malo bolje piti; / naši stari nisu pisat znali / al su bolje neg mi sada stajali' / I dalje ogorčeno nastavlja: / Voliš dite za krmci poslati / neg u skulu da se uči dati.“⁵² Malo je statističkih podataka koji govore o tome koliko je točno bilo nepismenih ljudi do devetnaestoga stoljeća. Aleksandar Stipčević navodi da je povjesničar Stjepan Krivošić proučavajući dostupne podatke o pismenosti u sjevernoj Hrvatskoj došao do sljedećeg zaključka: „oko 1785. godine bilo je približno 93.5 % nepismenih starijih od šest godina. Po toj računici u sjevernoj Hrvatskoj tada je bilo oko 65 000 pismenih ljudi.“⁵³ Neobrazovanima i slaboobrazovanima, misionari su besplatno dijelili molitvenike, katekizme i slične pobožne knjige, kako bi naučili čitati te kako bi usvojili kršćansku vjeru. Navedene knjige, uz knjige prosvjetiteljski usmjerenih pisaca kao što su Andrija Kačić-Miošić, Matija Antun Reljković, Filip Grabovac, bile su jedine koje je slaboobrazovani puk poznao. S druge strane, obrazovani dio stanovništva, kojeg je bilo malo, čitao je strane i hrvatske pisce, naručivao knjige iz knjižara te ih posuđivao od svojih prijatelja koji su nerijetko posjedovali vlastite knjižnice. U tim su se krugovima cijenili oni pisci koji su napisali estetski vrijedno djelo te je upravo čitateljstvo obrazovanoga sloja, na temelju svoga ukusa, formiralo književni kanon koji će biti prihvaćen u devetnaestome stoljeću. Tada su djela starih Dubrovčana, za razliku od djela prosvjetiteljski usmjerenih pisaca, smatrana uzorom dobrog ukusa i pozitivnom slikom cijeloga hrvatskoga naroda.⁵⁴

⁵² Citat je preuzet iz: Aleksandar Stipčević. *Socijalna povijest knjige u Hrvata*. Školska knjiga. Zagreb. 2005. Str. 340. - 341.

⁵³ Aleksandar Stipčević. *Socijalna povijest knjige u Hrvata*. Školska knjiga. Zagreb. 2005. Str. 342.

⁵⁴ Marina Protrka. *Stvaranje književne nacije*. Periodica Croatica. Zagreb. 2008. Str. 138.

Proučavajući strukturu hrvatske knjige do devetnaestoga stoljeća, Aleksandar Stipčević zaključuje da su u tom periodu religiozne knjige imale najveću vrijednost i najveći broj tiskanih primjeraka. „Potpuni popis još nije objelodanjen, no iz postojećih bibliografskih izvora možemo približno zaključiti da je u samoj Veneciji u 16. st. tiskano najmanje 17 vjerskih knjiga, u 17. st. oko 50, a u 18. st. najmanje 130 knjiga na hrvatskom jeziku.“⁵⁵ To i ne treba čuditi jer je Crkva imala odlučujuću ulogu u društvu te je mogla naručivati i tiskati razne religiozne knjige u svrhu širenja pismenosti i praktičnog znanja, ali prije svega u svrhu širenja i stalnog jačanja kršćanske vjere. Kao što smo to već naveli, neobrazovanom i slaboobrazovanom stanovništvu, svećenici i redovnici besplatno su dijelili molitvenike, katekizme i druge nabožne knjige, a za obrazovani su puk pisali teološke rasprave, apologije, komentare Svetoga pisma i govore na crkvenim saborima na latinskome jeziku. Nemali je broj pisao i djela „lijepe književnosti“, a to su činili i pisci koji nisu bili svećenici. „(...) pisci koji su pisali nabožne knjižice činili su to zato što su sami odlučili pisati takve knjige, bilo zato što su bili pobožni (npr. kao Marko Marulić), bilo pak zato što su vjerovali da će njihove knjige s biblijskom ili sličnom vjerskom tematikom narod prihvatiti i čitati.“⁵⁶

Religiozna su djela svakako odgovarala ukusu tadašnje publike, a na tragu toga saznanja, u daljnjem tekstu ovoga diplomskoga rada, odlučili smo analizirati koji su elementi oblikovanja izraza i sadržaja smatrani vrijednima u baroknoj religioznoj lirici dubrovačko – dalmatinskoga kruga?

⁵⁵ Aleksandar Stipčević. *Socijalna povijest knjige u Hrvata*. Školska knjiga. Zagreb. 2005. Str. 385.

⁵⁶ Aleksandar Stipčević. *Socijalna povijest knjige u Hrvata*. Školska knjiga. Zagreb. 2005. Str. 144.

4. Hrvatski barokni književni krugovi

Sve do dvadesetih godina prošloga stoljeća, pojam se baroka vezao uz neobičan, ornamentalan, zamršen i artificijelan stil, koji je u nekim europskim zemljama bio zastupljen u sedamnaestome stoljeću. Njemački povjesničari književnosti, oko 1920. godine, počinju određivati barok književnopovijesnim periodom u skladu sa stavom da je povijest europske književnosti sačinjena od zasebnih stadija u kojima dominiraju određene svjetonazorne i estetičke vrijednosti tj. da je povijest europske književnosti stadijalni proces⁵⁷. Takav periodizacijski pristup snažno je utjecao na europsku znanost o književnosti, a održao se sve do današnjih dana u promišljanjima nekih teoretičara. Povjesničar književnosti Zoran Kravar smatra da je određenje baroka književnim periodom problematično te da je stadijalističku koncepciju povijesti književnosti potrebno kritički propitati. „Negaciju joj valja vidjeti prije svega u onim shvaćanjima kulturne i književne povijesti koja, (...), relativiraju misao o globalno – stadijalnom karakteru povijesnih procesa, a pojedine odsječke književne povijesti promatraju kao (...) grozdove vremenskih procesa, struja, trajanja, ritma ili nizova.“⁵⁸ Stoga, prema njegovu mišljenju, povijest bi književnosti trebala oživjeti negdašnje poimanje baroka kao stila ili stilova.

Barokni je stil romanskog, točnije, talijansko – španjolskog podrijetla, a kroz povijest pripisivana su mu različita imena: *stile attrattivo*, manirizam, *stile culto*, *acutezza*, *stile ingegnoso*⁵⁹. Njegove su sržne karakteristike snažno oslanjanje na retoriku, racionalnost, fokusiranost na jezik i njegove mogućnosti, a ne toliko na sadržaj, te hipertrofija retoričkih figura (najčešće se koriste metafora, hiperbola, metonimija, poliptoton, paregmenon, antiteza, antimetabola). Bogata figuracija nije zahvatila samo književnost, već je zamjetna u brojnim sedamnaestostoljetnim pisanim i govorenim tekstovima

⁵⁷ Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993. Str. 12.

⁵⁸ Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993. Str. 14.

⁵⁹ Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993. Str. 30.

vezanim uz različita područja ljudskoga djelovanja. „Ta se moda, gdje je postajala predmetom teoretskoga diskurza, obično označavala nazivima kao *stile acuto*, *stile culto*, *acutezza* i sl.“⁶⁰ Povjesničarka književnosti Dunja Fališevac *acumen* i *acutezzu* drži temeljnim oblikovnim načelima baroknih pisaca. *Acumen* određuje kao „super-trop, dominantnu moć u području *elocutio*. Taj pojam ne označava samo jezični postupak, nego postaje i specifičan način upotrebe cijelog retoričkog aparata.“⁶¹ *Acumen* ne teži istini, već dobro oblikovanome iskazu koji će recipijenta začuditi i oduševiti. Takav se iskaz temelji na paradoksalnom povezivanju i uočavanju sličnosti među logički različitim i nepovezivim stvarima ili pojavama te uočavanju razlika među onim logički bliskim. *Acumen* je nadređen sadržaju pa čak i kompoziciji djela jer barokni pisci fokus stavljaju na jezik gdje žele ostvariti što veću virtuoznost. *Acutezzu* definira kao pjesničku stvaralačku snagu, a ona teži stvaranju novih slika koje se temelje na spajanju nespojivog, čime se recipijenta udaljuje od svakodnevnog i očekivanog. *Acumen* i *acutezza* usko su povezani s pojmom *conchetto* koji je određen kao „kreativna sposobnost ingenija, kao stvaralačka snaga, ali istodobno označavajući i ono što je ostvareno tim sposobnostima.“⁶²

Zoran Kravar vidi nemogućnost određivanja baroka književnim razdobljem i u sustavu samih književnih vrsta. Organiziran i hijerarhiziran sustav književnih vrsta osnovni je preduvjet za određivanje baroka razdobljem. Međutim, to nije ostvareno u brojnim europskim književnostima sedamnaestoga stoljeća, a posebice u hrvatskoj, u kojoj su prisutne književne vrste različite starosti, tipa, podrijetla i funkcije. „U hrvatskoj su se pak književnosti 17. i 18. stoljeća njegovale književne vrste od kojih se ne da konstruirati nikakav logičan

⁶⁰ Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993. Str. 47.

⁶¹ Dunja Fališevac. *Smiješno i ozbiljno*. Verbum Croaticum. Zagreb. 1995. Str. 147.

⁶² Dunja Fališevac. *Smiješno i ozbiljno*. Verbum Croaticum. Zagreb. 1995. Str. 148.

»žanrovski sistem«⁶³. Stoga Zoran Kravar naziv „barok“, umjesto u značenju književnopovijesnog razdoblja, koristi u značenju stila.

Barok se ne pojavljuje u isto vrijeme i u istoj snazi u svim europskim književnostima. Razlog tomu potrebno je tražiti u društvenopovijesnim okolnostima neke nacionalne zajednice, ali i u određenim unutarknjiževnim zbivanjima. Ulazak u „renesansu“, koji podrazumijeva zamjenu nenarodnih narodnim književnim jezicima i okretanje antičkim uzorima, neizostavna je točka razvoja svih nacionalnih književnosti, a vrijeme njezina pojavljivanja utječe na pojavljivanje baroka. „Veće zapadnoeuropske književnosti – talijanska, španjolska, francuska, engleska – ušle su u 17. stoljeće opremljene već vrlo visokim stupnjem društvene autonomije (...). Sličan su stupanj razvoja bile u to doba dosegle i dvije tada najživlje slavenske književnosti: poljska književnost i hrvatska književnost u Dubrovniku i Dalmaciji. (...) Mnoge su, međutim, nacionalne i regionalne književnosti u srednjoj i istočnoj Europi zaostajale za tim razvojem.“⁶⁴ I unutar same hrvatske barokne književnosti uočljiv je neravnomjeran ritam i stupanj razvoja pojedinih regionalnih književnosti. Zoran Kravar izdvaja četiri barokna književna kruga: dubrovačko – dalmatinski, ozaljski, kajkavski i slavonski. Navodi da je najslabija prisutnost baroka zastupljena u slavonskome krugu u kojem se ističe samo Antun Kanižlić s religioznim djelima napisanim u vrijeme već uznapredovalog prosvjetiteljstva. Navedena religiozna djela nastala su pod utjecajem dubrovačko – dalmatinske književnosti sedamnaestoga stoljeća i to posebice pod utjecajem Ivana Gundulića i Ignjata Đurđevića. Bogata barokna figuracija vidljiva je u Kanižličevim liturgijskim pjesmama i poetiziranim molitvama koje su čitatelju osamnaestoga stoljeća vjerojatno bile strane i neobične. Ipak, Antun Kanižlić u religioznoj poemi „Sveta Rožalija“, nastaloj u njegovoj kasnoj fazi djelovanja,

⁶³ Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993. Str. 43.

⁶⁴ Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993. Str. 19.

odustaje od barokne kićenosti i okreće se jednostavnijoj dikciji. „U Kanižlića je barok jednako gust i jednako kvalitetan kao u književnostima u kojima su mu, osim estetičkih, pripadale i metaliterarne pokazne funkcije.“⁶⁵

Zoran Kravar navodi da je za kajkavski književni krug karakterističan snažan utjecaj srednjovjekovne književnosti što i ne čudi s obzirom da su sjeverni krajevi Hrvatske dugo bili odvojeni od razvijenih južnih te je Crkva, u tim krajevima, još uvijek snažno utjecala na različite aspekte društvenoga života. Kajkavska je književnost barok razvila prvenstveno zahvaljujući doticaju s razvijenijim književnostima srednje Europe, no svejedno se ne odlikuje djelima visoke estetske vrijednosti. Gotovo se sva djela vežu uz religioznu prozu te crkveno pjesništvo, a barokna se figuracija, iako samo rubno, pojavljuje u pisaca kao što su Ivan Belostenec, Matija Magdalenić, Juraj Habeldelić, Juraj Mulih. Relativno slab ostvaraj baroka prisutan je i u ozaljskomu krugu kojeg sačinjavaju Petar Zrinski, Fran Krsto Frankopan i Katarina Zrinski. Osim hibridnog književnog jezika kojime su pisali, navedeni pisci nemaju mnogo sličnosti, a u pogledu važnosti Zoran Kravar izdvaja ep „Obsida sigecka“ Petra Zrinskog i liriku Frana Krste Frankopana. „Obsidu sigecku“ karakteriziraju brojni nedostaci na jezično – stilskoj razini što nije tipično za barokni ep. „Brojni nedostaci koji ep opterećuju u jezično – stilskom smislu djelomično su rezultat Petrove amaterske nespretnosti u rukovanju jezičnim materijalom. S druge je strane djelu mogla naštetiti i njegova teška strofa (...)“⁶⁶ Lirika je Frana Krste Frankopana mnogo uspješnija, no ipak rezervirana prema baroknoj retorici i kićenosti. „Kad se barokni elementi u njega ipak pojave, koncentriraju se uglavnom oko dviju konvencionalnih tema: oko prikaza ženske ljepote i motiva prolaznosti.“⁶⁷ Iz svega proizlazi zaključak da se ni u ozaljskomu krugu barok

⁶⁵ Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993. Str. 65.

⁶⁶ Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993. Str. 54.

⁶⁷ Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993. Str. 56.

nije znatnije ostvario. Od svih do sada navedenih književnih krugova umnogome se razlikuje dubrovačko – dalmatinski.

Dubrovačko – dalmatinski jedini je krug koji je pratio tokove razvoja europskog književnog baroka i čija se književnost, prema svojoj estetskoj i poetičkoj vrijednosti, može posve ravnopravno i opravdano uspoređivati s razvijenim europskim književnostima sedamnaestoga stoljeća. Takav stupanj razvoja duguje bliskim odnosima sa susjednom Italijom i njezinom iznimno razvijenom književnošću, no utjecaje, ovaj krug, nije primao pasivno već prema riječima Zorana Kravara: „barok je književnost istočne obale Jadrana prihvatila izvana, ali je potrebu za njim razvila sama.“⁶⁸ Dubrovačko – dalmatinski krug ostvario je djela cijenjene vrste i tematike u tadašnjoj europskoj književnosti: ljubavna lirika (npr. Ivan Bunić – Vučić, Ivan Mršić, Ignjat Đurđević), pastoralne drame i bukolička lirika (npr. Ivan Bunić – Vučić, Ignjat Đurđević), povijesni ep (npr. Ivan Gundulić, Junije Palmotić, Petar Kanavelić), melodrame (Ivan Gundulić, Junije Palmotić), poeme (npr. Ivan Gundulić, Ignjat Đurđević), religiozna lirika (npr. Ignjat Đurđević, Petar Kanavelić, Andrija Vitaljić, Ivan Bunić – Vučić). Barokna je kićenost odlika gotovo svih djela, neovisno o njihovoj temi ili vrsti, a njezina je bujnost ovisila o osjećaju pisca. „U dubrovačko – dalmatinskoj književnosti seičenta gotovo da i nije bilo književnih vrsta neosjetljivih na barok. Možda je samo bilo pjesnika sklonijih i manje sklonih upotrebi stilski karakterističnih elemenata ornatusa.“⁶⁹ Iz svega navedenoga jasno je da se radi o krugu kojeg čine pisci (i čitatelji) osjetljivi na književno vrijedno, stoga i ne čudi što većina kanonskih hrvatskih baroknih pisaca pripada upravo ovome krugu. To je i razlog zbog kojeg ćemo, u daljnjem tekstu ovoga diplomskoga rada, pokušati ustvrditi i analizirati elemente

⁶⁸ Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993. Str. 50.

⁶⁹ Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993. Str. 51.

oblikovanja izraza i sadržaja za koje držimo da su smatrani vrijednima u baroknoj religioznoj lirici dubrovačko – dalmatinskoga kruga.

5. Vrijedno u baroknoj religioznoj lirici dubrovačko – dalmatinskoga kruga

5. 1. Zaoštrena dikcija i didaktičnost

Bogata figuracija, oštromna dikcija tj. *acumen*, fokusiranost na jezik i njegove mogućnosti nauštrb sadržaja, bitne su odlike baroknoga stila koje je u svjetovnoj lirici hrvatskih baroknih pjesnika lako uočiti. Religiozna se lirika, prema svojoj prirodi, razlikuje od svjetovne te je opravdano očekivati da ćemo u njoj uočiti određena odstupanja. Upravo nam je ta pretpostavka bila polazišna točka u analiziranju izraza religioznih pjesama koje sačinjavaju korpus ovoga diplomskoga rada. Dakle, analizom smo nastojali ustvrditi u kolikoj je mjeri, u navedenim pjesmama, zastupljena zaoštrena dikcija tj. *acumen*, kao bitna odlika baroknoga stila, te je li u njima primarni fokus na izrazu i na jezičnoj virtuoznosti.

Analizom smo ustvrdili da je u pjesmama koje sačinjavaju korpus ovoga diplomskoga rada itekako prisutna zaoštrena dikcija te da *acumen* čini bitnu odrednicu većine pjesama. Tako, primjerice, Ivan Bunić – Vučić u šestoj strofi pjesme „Razmišljanje vrhu smrti“ dovodi u vezu motive „malo dana“ i „vjekovječne noći“ povezujući time pojmove koji se međusobno isključuju: dan i noć, malo i vjekovječno i izazivajući u čitatelja osjećaj začudnosti i divljenja.

Malo dana još vidi se
u kê se je vratit moći,
vjekuvječne pak su noći;
ko u né omrkne ne vrati se.

(90. pjesma, 162. str.)

Pjesma „Vrhu Svetoga Križa“ temelji se na povezivanju motiva Marije, Isusove majke, žene koja ga je rodila, i Svetoga Križa, mjesta na kojem je Isus razapet i preminuo. Međusobno isključivi motivi rađanja i umiranja kroz pjesmu se neprekidno prožimaju i dovode u neočekivan odnos. Prva dva stiha treće strofe oksimoronski povezuju „toplinu“ kojom je Marija grijala Isusa i „hladnoću“ koju je doživio na Svetome Križu. U druga je dva stiha prisutan jednak postupak, a u vezu se dovodi mlijeko kojim je Marija hranila Isusa i otrov kojime ga je, personificirano, podario Sveti Križ.

U krilu ga je sved vrućila,
ti ga lediš sred sjevera,
mlijekom ga ona jes dojila,
ti mu davaš sad čemera.

(92. pjesma, 163. str.)

Acumen je prisutan i u četvrtoj strofi u kojoj se u vezu dovode motivi bijelog (i nježnog) platna kojime je Marija pokrivala Isusa u kolijevci i oštrog čavla koji je, personificirano, Sveti Križ nabio Isusu na ruke i noge.

U kolijevci nega zavi
milostiva platnom bijelijem,
ti mu pribi bez ljubavi
ruke i noge čavlim oštrijem.

(92. pjesma, 163. str.)

Do iznenađujućeg obrata dolazi u petoj i posljednoj strofi u kojoj Marija i Sveti Križ zamjenjuju uloge te se Sveti Križ prikazuje onim koji istinski „rađa“ Isusa jer ga, preko muke, „dovodi“ u vječni život, a Marija onom koja ga je, rodivši ga smrtnim čovjekom, od samog rođenja predodredila za smrt. Ova strofa predstavlja kulminaciju zaoštrene dikcije jer se, osim iznenađujuće zamjene uloga i prikazivanja Svetog Križa pozitivnim akterom, povezuju međusobno isključivi motivi rađanja i ubijanja te, figurom poliptotona, motivi umrlog i neumrlog.

Nu za sve to ti si veći
er ga ona umrloga
rodi na svijet, ti moreći
neumrloga činiš Boga.

(92. pjesma, 163. str.)

U gotovo svim analiziranim pjesmama Ivana Bunića –Vučića uočili smo primjere zaoštrene dikcije, a za potrebe ovoga diplomskoga rada navest ćemo još jedan primjer. U prvoj strofi devedeset i pete pjesme, koja nema naslova, lirski subjekt, sinegdohično, propituje je li mu dušu zaveo lijepi obraz. Pritom dovodi u analogiju kontradiktorne motive viđenja bistrog i zasljepljenja.

Kuda srneš dušo moja?
Da li jedan obraz lijepi
sva vidjenja bistra tvoja
i zablješti i zaslijepi?

(95. pjesma, 165. str.)

U daljnjim strofama, opominje dušu da je zaslijepljena ljepotom smrtne djevojke kojoj je Bog podario samo iskru svoje ljepote te u posljednjoj, dovodeći u analogiju međusobno isključive motive prolaznoga (umrlog) i vjekovječnoga, smrtnog (umrlog) i besmrtnog (neumrlog), šalje, koristeći figuru poliptotona i antimetabole, poruku da je u umrlome (smrtnome) životu potrebno moliti za neumrli (besmrtni) život.

Pusti umrlu tuj ljepotu,
vjekuvječnu a zagrlj,
u umrlom ter životu
išti život neumrli.

(95. pjesma, 165. str.)

Zaoštrena dikcija prisutna je i u nekim pjesmama Ignjata Đurđevića. U prvoj strofi pjesme „Sveta Katarina od Siene svom vječnom ljubovniku koji joj srce iz prsi odnese“ pojavljuje se kontradiktorno isticanje življenja bez života tj. bez srca koje je prisutno i u ostalim strofama. Srce, stalni motiv ove pjesme, može se

shvatiti metaforom za svjetovni život kojeg se Sveta Katarina odriče kako bi služila Isusu.

Bez života jes živiti
meni, kad mi srce uzô je
tko i bez srca tač hraniti
živo može tielo moje.

(75. pjesma, 238. str.)

Acumen je prisutan i u, bezimenoj, sto pedeset i sedmoj pjesmi koja čitatelja poziva da se ostavi zemaljskih užitaka i posveti duhovnom, moralnom životu koji će ga dovesti u raj. U drugoj strofi dolazi do povezivanja međusobno isključivih motiva sluge i slobode i nelogičnog, iznenađujućeg, zaključka da će onaj koji postane Božji sluga, živjeti u slobodi.

Ko je négov sluga pravi,
on sam žive u slobodi:
ko za néga sve ostavi,
nebu i zemlji tî gospodi,
er négovo obećanje
nigda neće doć na maće.

(157. pjesma, 359. str.)

U trećoj strofi, kako bi se prikazala razlika između zemaljskog i onostranog života i uvjerilo čitatelja u boljitak onostranog, do kojeg dovodi težak, ali vrijedan put moralnog i produhovljenog življenja, dolazi do povezivanja kontradiktornih motiva muke (truda) i uživanja.

Prem se tiesniem putim hodi
liepe u rajske perivoje,
a put lastan pak dovodi
na neumrle nepokoje;
srećno je ovdí trude imati
za sve vieke uživati.

(157. pjesma, 360. str.)

Zaoštrena dikcija najviše dolazi do izražaja u pjesmi „Od veličanstva Božijeh“ Ivana Gundulića. Kroz cijelu se pjesmu, u cilju isticanja veličine Boga, dovode u analogiju međusobno isključivi i nepovezivi motivi te se navode iskazi koji prkose logici. Tako se, paradoksalno, ističe da je Bog uzrok bez uzroka, svrha kojoj niti jedno vrijeme ne bi moglo naći svrhe, onaj koji i bez mjesta ima mjesta, stan i onaj koji stanuje u stanu, i ljubavnik i ljubljani. Povezuju se, kao što je to moguće primijetiti u navedenom primjeru iz pjesme, međusobno suprotstavljeni motivi tame i svjetla, života i smrti, neba i zemlje.

Svjetlos, koja tmine skraćá,
i duh vazda užeženi;
zemlju u nebo on obraća,
smrt u život prežuđeni;
ter u svoj dvor svitao viku
ki od zraka jes blaženih,
na istinu, na veliku
slavu zove razvedrenih.

(str. 17. - 18.)

Na kraju, navodeći motiv svjetla koje svijetli u tami i paradoksalno zaključujući da čovjek zna da ne zna najveće znanje, lirski subjekt, pesimistično, čitatelju poručuje da je Bog dobro koje čovjek, zbog slabosti ljudskog razuma, ne može razumjeti ni pronaći.

Zašto ono, kô ti svijeti
dobro u tminah priveliko,
ter ga ne mož razumjeti,
ono Bog je svekoliko:
on je ono, što zaman je
iskat, da se vik izrijeće,
tere slabo ljudcko znanje
zna, da ne zna, znav najveće.

(str. 18.)

Zaoštrenu dikciju primjećujemo i u pjesmi „Vrhu muke Isukrstove i prvo vrhu znoja u vrtu“ Bara Bettere. U prve dvije strofe, lirski subjekt, povezujući

međusobno isključive pojmove suhoće i kiše, moli Boga da, metaforički, „zalije njegovo suho srce mednom rosom“, odnosno da oplemeni njegovu dušu svojom ljubavlju.

Srce, ko vrt suh u sebi
Prikaživijem Tebi sade,
Gospodine, proseć s nebi
Rosa medna na nj da pade...

I neobičnijem da načini
S Tve milosti i blagoće
Znoja od Tvoga dađće učini
Za natopit sve suhoće...

(79. str.)

U daljnjim stihovima, metaforički, svoje srce uspoređuje s tvrdim dijamantom koji može omekšati samo Bog svojom milošću te u posljednjim stihovima, povezujući međusobno isključive pojmove plodnog i neplodnog, zaključuje da je ona toliko moćna da može od neplodnog učiniti plodna.

S krvavoga znoja Tvoga
Samo omekšat on će moći,
Mila i s dara nebeskoga
Od neplodna plodan doći.

(79. str.)

Analizom smo ustvrdili da su neke pjesme koje čine korpus ovoga diplomskoga rada didaktički usmjerene, tj. da je u njima naglašena moralna poruka, zbog čega ne možemo zaključiti da su primarno i gotovo isključivo fokusirane na izražavanje jezične virtuoznosti pjesnika. Lirski subjekt, u pjesmama Ivana Bunića – Vučića i Ignjata Đurđevića, nerijetko čitatelju jasno poručuje kako bi se trebao ponašati i koji bi način života trebao slijediti. Primjerice, već u prve dvije strofe pjesme „Vrhu lakomosti“ Ivana Bunića – Vučića, putem figura apostrofe i retoričkog pitanja, šalje se jasna, izravna i oštra, poruka da je život prolazan, stoga ne valja živjeti pohlepno.

O umrli tašti ljudi,
za česa se lakomite
u toj hlepni i požudi
veće blaga da skupite?
Znajte, znajte da najdraže
vaše stoke i pohrane
neće biti skoro vaše
neg za vami ko nastane.

(94. pjesma, 165. str.)

U daljnjim stihovima, lirski subjekt nastavlja opominjati ističući da svjetovno materijalno bogatstvo ne vrijedi u onostranom životu te ga treba napustiti i prihvatiti Boga koji je jedini sposoban čovjeku dati sve što mu istinski treba. Onaj koji život posveti Bogu bit će bogat nakon svoje smrti jer Bog ne zaboravlja one koji su mu za ovozemaljskoga života služili. U zadnjoj strofi, čitatelju se šalje jasna poruka: ne treba težiti svjetovnom, materijalnom, bogatstvu, već bogatstvu duha koje čovjeku jedino vrijedi nakon smrti.

Zato blago ostavite
kê je uzrok od svijeh zloba
neg za ono prionite
koje prati priko groba.

(94. pjesma, 166. str.)

U prve dvije strofe pjesme „Zazvanje grešnika“, figurama apostrofe i retoričkog pitanja, šalje se jasna, i ponovno oštra, poruka da će svakog grešnika Bog kazniti onostranim životom u paklu.

O grešniče, ustavi se!
Kud strmoglav srneš tako?
Znaš da dobrijem raj hrani se,
a prokletijem i zlijem pako.
Znaš da pravda božija stiže,
nitko joj se ne ukrade,
brza, lakša pozna odviše,
teška vrhu krivca pade. (102. pjesma, 175. str.)

U daljnjim se stihovima navode neke od kazni kojima je Bog kažnjavao zbog grešnog ponašanja: pobunjene anđele pretvorio je u demone, Adama i Evu protjerao je iz raja, zbog ljudskih grijeha došlo je do općeg potopa, kuge i gladi. Navođenje primjera kazni u službi je opominjanja grešnika tj. čitatelja da će svako njegovo grešno ponašanje biti kažnjeno te stoga valja živjeti u skladu s moralom jer, kao što se to navodi u posljednjoj strofi, postojanje raja, pakla, zemlje i neba svjedoči o postojanju Božje pravednosti.

Otvori oči od pameti,
ljudsko srce sasma opako,
pravdu božiju svjedoče ti
nebo i raj, zemlja i pako.

(102. pjesma, 176. str.)

Ne toliko oštro i izravno, čitatelju pristupa Ignjat Đurđević u, nenaslovljenoj, sto pedeset i sedmoj pjesmi koja suptilno šalje poruku da je život u raju ugodan te da će onaj tko ondje dospije vječno uživati. Njegove pjesme ne šalju oštre i prijeteće poruke, kao što je to slučaj u pjesama Ivana Bunića–Vučića, potrebe življenja prema načelima moralnoga učenja, već prikazujući raj mjestom ugone i vječnog užitka, nastoje potaknuti čitatelja na odabir onog stila života koji je u skladu s crkvenim učenjem. I u pjesmama Ignjata Đurđevića nerijetko nailazimo na apostrofu, a prisutna je i u ovoj pjesmi, i to u posljednjoj strofi, u kojoj se navodi da će određena žena kraljevati i, blažena, uživati u raju. Budući da je pjesma nenaslovljena, ne možemo znati o kome se radi, no možemo pretpostaviti da se govori o Svetoj Ruži jer od tri nenaslovljene pjesme, koje Milan Rešetar pripisuje Ignjatu Đurđeviću, dvije, jedna koja prethodi i jedna koja slijedi ovoj pjesmi, slave život Svete Ruže.

Kad pogledaš na vesele
liepe strane od nebesa,
rec' da gôri više vele
raj liepoga pun je uresa
u kom duše priblažene

poju slave božanstvene.
Tu ćeš, tu ćeš krajevati
pričestita po sve vike,
tu blažena uživati
dobra i česti svekolike
koje dati može haran
svemogući blagodaran.

(157. pjesma, 360. str.)

Didaktičnost nismo primijetili u pjesmi „Od veličanstva Božijeh“ Ivana Gundulića u kojoj se prvenstveno ističe jezična virtuoznost pjesnika te domišljate i paradoksalne pjesničke slike. Nije prisutna ni u pjesmi „Prosti meni dakle Bože“ Jerolima Kavanjanina ni u pjesmi „Vrhu muke Isukrstove“ Bara Bettere. U navedenim pjesmama, lirski subjekt moli Boga za spasenje vlastite duše.

5. 2. Ponizno slavljenje Boga (Gloria in excelsis Deo)

Analizom pjesama koje čine korpus ovoga diplomskoga rada, nastojali smo ustvrditi kakav je odnos lirskog subjekta prema Bogu. Primijetili smo da je lirski subjekt u obraćanju i govorenju o Bogu pokoran i ponizan te da, različitim epitetima i metaforama, nastoji slaviti onoga „koji je stvorio nebo i zemlju“. U pjesmi „Svemogujstvo Božje“ Ivana Bunića – Vučića, lirski se subjekt, u prvoj strofi, figurom apostrofe, izravno obraća Bogu nazivajući ga svemogućim i ponizno zaključujući da nitko nije sposoban opjevati sva čuda koja je Bog učinio.

Svemogući višnji Bože,
tko je, da ima sto jezika,
da ispuno izrijet može
Tva otajstva do vik vika?

(101. pjesma, 172. str.)

U daljnjim stihovima, pokorno, navodi da nema razuma koji bi mogao razumjeti Boga jer je on čudo koje je stvorilo Sina, bezgrešno začetog otkupitelja ljudskih

grijeha, koji s njime i Duhom Svetim čini vječito jedinstvo, bez svrhe i mjere. Isus je dobroćudno podnio muku kako bi otkupio ljudske grijehe, no ljudi toga nisu vrijedni zbog čega zapovijeda svojoj pjesmi (metaforički sebi) da se pokloni Božjim čudima ističući time svoju neznatnost u odnosu na Boga.

Tko će smisliti i izrijeti
što li ganu tebe Boga
ova činit i podnijeti
za čovjeka neharnoga?

Moja pjesni, ustavi se,
ne naprijeda, već pristani,
otajstvima pokloni se
pače zemlji nisa pani!

(101. pjesma, 174. str.)

Slično smo primijetili i u pjesmi „Milosrdje Božje“ u kojoj lirski subjekt slavi čudesna Božja djela: stvaranje svijeta, cvijeća, zvijezda, uspostavljanje mjere, reda i zakona, otkupljenje ljudskih grijeha vlastitom smrću na Svetome Križu. Ipak, kao najveće čudo navodi stvaranje Euharistije tj. podavanje svoga tijela ljudima kao hranu. U posljednjoj strofi, svjestan vlastite neznatnosti u odnosu na Boga, lirski subjekt, pokorno, zapovijeda svome jeziku (metaforički sebi) da prestane pjevati te da se duhom pokloni Bogu.

Moj jeziče, već se ustavi,
samo u srcu i u duhu
pokloneć se rajskom kruhu
reci: ti si moj Bog pravi!

(104. pjesma, 177. str.)

U sto pedeset i šestoj pjesmi Ignjata Đurđevića, lirski se subjekt izravno obraća Bogu hvaleći i slaveći „izvor svega dobroga“ koji je svojom milošću podario Svetu Ružu i time joj omogućio spasenje. Ponizno moli da njemu i ostatku čovječanstva, metaforički, dopusti slijediti ružine mirise kako bi se svidjeli

Isusu; odnosno da im dopusti slijediti njezine osobine i način života kako bi postigli spasenje.

Višni bože svemogući
pravi uzročje svih dobara
ki milostim pritječući
svetu rusu rajskih dara
čini stavniem ustrpljenem
iz istoči da procvjeta
i iniem čudim neizrečenim
sred novoga srećna svieta,
ti dopusti nami svima
ne mirise čim slijedimo,
da Isusom sviem djelima
drag se miris učinimo.

(156. pjesma, 359. str.)

U pjesmi „Prosti meni dakle Bože“ Jerolima Kavanjina, lirski subjekt, hiperbolično, moli Spasitelja da mu oprostí grijehe te, svjestan njihove veličine i, samim time, svoje nesavršenosti, ističe da žudi iskupiti se, skrušeno plačući i ponizno ljubeći Sveti Križ. Iako je svjestan da je njegov duh okaljan grijesima, on svejedno nije prestao slaviti Boga i njegovu milost.

Prosti neka jur upućen
k otašbini, ku s' mi spravi,
doprem; s grijeha ine smućen,
duh moj Tebe Boga slavi;
i milošće Tve velike
da pripiva u vik vike.

(77. str.)

Od svih pjesama korpusa, najveći je hvalospjev Bogu upućen u pjesmi „Od veličanstva Božijeh“ Ivana Gundulića. Lirski subjekt, iz strofe u strofu, bogatim epitetima i slikovitim metaforama, hvali i slavi Božju dobrotu i sva čuda kojima je podario svijet. Između ostaloga, naziva ga „silom od neba“, „početkom kome ni jedan početak još nije bio“, „uvijek krepkim“, „dobrim koje sve čini boljim“,

„znanjem“, „ljubavlju“, „onime koji ima pokoj vječni“, „onime koji je posvuda“, „vječnom pameću“. Paradoksalno ističe da se na nebu sobom ukrašava te da je ujedno stan i onaj koji u stanu stanuje. Njegova se ljepota ne može mjeriti ni s jednom drugom jer je „svijetlo svih ljepota“, a ono „sija“ u pokoju jer ga, za razliku od ljudi, ne muče požude.

Ponosito on na nebi
sam sobom se narešuje,
ter ujedno sam je sebi
stan, i u stanu ki stanuje.
On razgleda lipos svoju,
kô je svitlos svih liposti,
tere sja vas u pokoju
od ljuvenih požudnosti (...)

(18. str.)

Osobine pokornosti i poniznosti, lirski subjekt izravno iskazuje u posljednje tri strofe naređujući svojoj pokornoj svijesti da prestane pjevati i šuteći da oda počast Bogu tj. onome što se ne može izgovoriti, razumjeti ni pronaći. Navedene osobine najjasnije dolaze do izražaja u posljednjim stihovima u kojima lirski subjekt ističe da je ljudsko znanje slabo te da ono, paradoksalno, zna da ne zna najveće znanje.

Ovdi, sviesti priklonita,
tvoj zaveži jezik sade,
ter mučeci toj počita'
što ni'e rijeti moć nikade.
Zašto ono, kô ti svijeti
dobro u tminah priveliko,
ter ga ne mož razumjeti,
ono Bog je svekoliko:
on je ono, što zaman je
iskat, da se vik izrijeće,
tere slabo ljudcko znanje
zna, da ne zna, znav najveće.

(str. 18.)

5. 3. Estetika ružnoće, „mračnost“ i strah

Estetika ružnoće pojam je koji se prvenstveno veže uz Charlesa Baudelairea i pjesništvo modernizma, a odnosi se na činjenicu da i, objektivno, ružne pjesničke slike, motivi ili teme mogu, zbog načina oblikovanja pjesme ili njezine ideje, izazvati estetski doživljaj u čitatelja. Ružno se u pjesmi pojavljuje kako bi se čitatelja iznenadilo i zapanjilo; kako bi se, prije svega, udaljilo od normalnog i uobičajenog. „Predmeti više ne podnose raniji pojam ljepote. Baudelaire se služio drukčije tumačenim, paradoksalnim dodacima, kako bi ljepotu snabdio agresivnom draži, začinom »otuđujućega«. (...) No on se otvoreno zalagao i za ružnoću, taj ekvivalent tajanstvu koje valja iznova zaposjesti kao mjesto proboja za uspon u idealitet. »Iz ružnoće liričar budi novi čar«⁷⁰. Premda ne dominantna i iznimno naglašena kao u pjesništvu modernizma, ružnoća je, u svakom slučaju, sastavni dio nekih pjesama analiziranoga korpusa što i ne čudi obzirom na činjenicu da u čitatelju pobuđuje snažne emocije straha od smrti i pakla držeći ga time, u skladu s temom „*memento mori*“, u stanju poniznosti pred Bogom. U pjesmi „Vrhu lakomosti“ Ivana Bunića – Vučića, lirski subjekt opominje pohlepne da je materijalno blago za kojim teže prolazno te da ih ono neće dovesti u raj. Pritom, kako bi šokirao čitatelja i ukazao mu da je materijalno uistinu prolazno, uvodi motiv plijesni koja troši i uništava blago te motive crva i hrđe koji razaraju svaku imovinu.

Blago umrlo ne ištite
koje plijesan tre i stara
i imanje ne želite
crv i rđa koje hara.

(94. pjesma, 165. str.)

U pjesmi „Zazvanje grešnika“, lirski subjekt opominje grešnike da će njihovi grijesi biti kažnjeni onostranim životom u paklu. Kako bi dočarao moć Božje

⁷⁰ Hugo Friedrich. *Struktura moderne lirike*. Stvarnost. Zagreb. 1969.

kazne, navodi nekoliko uznemirujućih pjesničkih slika, a između ostalih, ističe se ružna slika pretvorbe pobunjenih anđela u najveće nakaze.

Ter anđeli satvoreni
taka pravda bi vrh zlobe
biše učas obraćeni
u najgrđe u hudobe.

(102. pjesma, 175. str.)

Grešnicima ističe, u skladu sa srednjovjekovnim simbolom smrti koja nalikuje koscu, da je dovoljno pogledati u Sveto pismo u kojem se navodi da će ih zemlja proždrijeti, a kuga, glad i bitke pokositi.

Sveto pismo naše vjere
izgleda ti množ donosi
kô ogañ pali, zemļa ždere,
kuga i glad i boj kosi.

(102. pjesma, 176. str.)

Ružni su motivi i pjesničke slike prisutni i u pjesmi „Na mrtvi dan“ u kojoj lirski subjekt opominje lijepe djevojke da je njihova ljepota prolazna te da se ne bi smjele oholiti. Kako bi navedena poruka bila jasnije izražena, uvodi pjesničku sliku djevojaka koje su kao i one bile lijepe i ohole, no to nije bilo vječno jer ih je smrt pretvorila u pepeo, „cvijeće koje im je krasilo usta je uvenulo“, a negdašnje „sunce koje im je sjalo u pogledu“ se smračilo.

Svaka od njih tako oholi,
svaka vodi vijek veseo,
danu smrt im svijem odoli
i obrati ih u pepeo.

Cvjetice je povenulo
kê im usti resijaše
a sunce jê pomrknulo
sred pogleda kê im sijaše.

(96. pjesma, 167. str.)

I u pjesmi „Prosti meni dakle Bože“ Jerolima Kavanjina pronalazimo elemente estetike ružnoće. Tako je u drugoj strofi, u kojoj lirski subjekt, vrlo emocionalno, moli Boga za oprost grijeha, sadržan ružan motiv smrada (prljavštine) za kojeg moli Boga da mu ga opere krvlju koja je, kao rijeka, potekla iz Isusovih udova.

Ni, nije plate nač pod nebi
za moj smirit dug nepravi,
ere sasma skrivih Tebi,
nego Tvoj svet križ krvavi:
otle rijekom slavnijeh uda
smrad operi grijeha huda.

(77. str.)

Osim „ružnoga“, u pjesmama analiziranoga korpusa pronalazimo i „mračno“ koje je mnogo izraženije. Motivi smrti, prolaznosti, pakla, ljudske patnje i boli te izražen pesimizam u čovjeka i sve zemaljsko prožimaju gotovo sve pjesme. U njima se osjeti pesimističan stav da je zemaljski život muka i bol te da je ništavan u odnosu na onostrani u kojem počinje istinsko življenje. Upravo se stoga, živeći zemaljski život moralno i prema crkvenim učenjima, treba pripremiti za vječito uživanje u raj. Svjestan da je grešan te da mu je teško živjeti prema crkvenim moralnim načelima, čovjek sedamnaestoga stoljeća opterećen je paklom pa stoga i ne čudi što je većina pjesama prožeta strahom od Božje kazne tj. od vječnog života u paklu. Dobar primjer „mračnog pjesništva“ pronalazimo u pjesmi „Život slikovan plavi u valima morskijeh“ Ivana Bunića – Vučića u kojoj lirski subjekt vlastiti život, pesimistično, prikazuje metaforom slabe lađe koja se našla usred olujnog mora u tamnoj noći što je pjesnička slika koju pronalazimo i u poemi „Suze sina razmetnoga“ Ivana Gundulića. Njezina su vesla slaba, a jedra ju ne ubrzavaju; ona plovi po najgorem vremenu i ništa ju, osim Boga, ne može spasiti od opasnih valova koji je vuku prema paklu. Motivi slabih vesala i jedara upućuju na krhkost i nesavršenost ljudskog života koji se ne može oduprijeti „olujnim valovima u

mračnoj noći“, odnosno grijesima. Oni je „vuku“ prema paklenome ponoru, a od pada ju može spasiti samo Božja dobrota, odnosno vjera i moral. Motiv smrti i strah od pakla prožimaju cjelokupnu pjesmu. Lirski je subjekt svjestan da je grešan te da ga takvo ponašanje vodi prema onostranom životu u paklu što u njemu izaziva osjećaj straha. Istovremeno je svjestan vlastite nesavršenosti koja se ne može oduprijeti grijesima pa, očajan, moli Boga da ga „odvede na pravi put“. Isticanje da njegova lađa plovi po mrkloj noći, u najgore vrijeme možemo shvatiti aluzijom na uvjerenje da živi u predapokaliptičnom vremenu.

Slaba plav od moga života, Bože moj,
sred mora strašnoga, u noći primrkloj,
brodi se sred zime sinjome pučinom
najgore u brime s oblačnom godinom,
u sili vjetara, s gorami od vala,
bez brzijeh jedara i dobrijeh vesala;
put neba je uzmeće val morski i more
uzdržat je er neće, aliti ne more;
drugi je val obori k paklenom ponoru
i grob joj otvori more istom u moru.
Kô da se sahrani, kô da ne pogine
ako ju ne brani s nebeske visine?
Ti vjetre ukroti, tihoću učini
po tvojoj dobroti, Bože moj jedini!

(97. pjesma, 98. str.)

Dobar primjer „mračnog pjesništva“ nalazimo i u pjesmi „Boj života ljudskoga“ u kojoj lirski subjekt, pesimistično, uspoređuje ljudski život s ratnom bitkom. Pjesmu prožima melankolična atmosfera svijesti da je ljudski život muka i patnja kojoj čovjek ne može odrediti svrhu. Prikazuje ga mučenjem koje je puno zapreka, prevara i nemira, a čiji je početak često uzbudljiv i svečan: „čuje se bubanj i truba, sve svijetli, a stijeg i perjanica se prostiru“, no to je prolazno, traje kratko i ubrzo dolazi do smrti.

U bjeñu se sprva čuje
bubañ, trubļa, svijetli sve se,

stijeg i perje prostire se,
nu sve s krvim pak svršuje.

U životu perja pršte
i stjegovi tašte časti,
bubni buče oholasti
nu sve to smrt u grob svrže.

(100. pjesma, 172. str.)

U osmoj strofi, lirski subjekt iskazuje svoj pesimizam u čovjeka i u njegove sposobnosti spoznavanja ističući da je nemoćan spoznati svrhu života, već je to znanje dostupno samo Bogu.

Od razmirja krvavoga
kada i koja svrha biće,
a tko kada doživieće,
nitko ne zna izvan Boga.

(100. pjesma, 172. str.)

U posljednje dvije strofe, ponovno pesimistično, zaključuje da se uz ljudski život nužno veže zlo, grijeh i nemoć te da između ratovanja i življenja zapravo nema razlike.

A naš život često družie
i š ním zajedno opće doći
zlobe, grijesi i nemoći
i od tijela i od duše.

Tijem je istina da se bije
ko god žive na sem svijeti,
er vojevat i živjeti
nije stvari priličnije.

(100. pjesma, 172. str.)

Izražen strah od pakla primjećujemo u devedeset i petoj, nenaslovljenoj, pjesmi u kojoj lirski subjekt, oštro, zapovijeda svojoj duši (sebi) da obuzda želje te da prestane žudjeti za lijepom smrtnom djevojkom, koja u sebi sadrži samo trag Božje ljepote, jer će ga takvo ponašanje dovesti u pakao. Lirski je subjekt, s

jedne strane, vođen vlastitim emocijama i žudnjama koje ga upravljaju prema djevojci, a s druge je strane svjestan da je takva žudnja prema smrtnoj osobi grijeh te da je samo Bog dostojan takvih emocija. Rastrgan je između razuma i osjećaja, no na kraju se odlučuje za razum jer je strah od pakla veći od žudnje koju osjeća prema djevojci. Ta mu odluka nije bila jednostavna pa, na kraju pjesme, tješi samoga sebe riječima da pravi život počinje tek nakon smrti.

Da ne videć svijetle oči
poznaš da su ljepši gori
sunce i Žora od istoči
i još ljepši ko ih stvori.

Ustegni uzdu plahijeh žela,
ne daj vlasti zlomu htjeću,
ne ostavi Stvoriteļa
čim se klañaš ti stvoreću!

Tužna dušo, ne pogini
kako ljepir na plam svijeće,
nu promisli život ini
da po smrti nam osviće.

(95. pjesma, 166. str.)

Motiv smrti, prolaznosti i strah od pakla prisutan je i u sto pedeset i sedmoj, nenaslovljenoj, pjesmi Ignjata Đurđevića. Već u prvoj strofi prisutan je „mračan“ iskaz da je sve prolazno te da će svih, neovisno o njihovom društvenom statusu, snaći smrt. Time lirski subjekt jasno aludira na to da je sve što se dogodi i postigne tijekom zemaljskoga života nevažno jer će se ionako završiti smrću.

Ñega davorit i sliediti
ñega 'e samo sliedit milo
veće nego gospoditi:
sve što od svieta zdrži krilo,
sve prohodi, smrt sve shara –
roba, uboga, kraļa i cara.

(157. pjesma, 350. str.)

Nakon navedene strofe, lirski subjekt savjetuje čitatelju (i sebi) da ostavi sve zemaljske užitke te da svoj život posveti Bogu. Svjestan je da je to iznimno teško te da to zahtijeva mnogo odricanja i „hodanja tijesnim putem“, no tješi ga (i sebe) da Bog nikad ne krši svoja obećanja i da će zemaljski život u odricanju dovesti do izbjegavanja pakla i vječnog života u rajskom uživanju.

Ko je njegov sluga pravi,
on sam žive u slobodi:
ko za nje sve ostavi,
nebu i zemlji tî gospodi,
er njegovo obećanje
nigda neće doć na maće.

Prem se tiesniem putim hodi
liepe u rajske perivoje,
a put lastan pak dovodi
na neumrle nepokoje;
srećno je ovdi trude imati
za sve vieke uživati.

(157. pjesma, 360. str.)

Možda i najbolji primjer izraženog straha od Božje kazne nalazimo u pjesmi „Prosti meni dakle Bože“ Jerolima Kavanjina u kojoj lirski subjekt, svjestan veličine vlastitih grijeha, izrazito emocionalno moli Boga da mu oprostite te da prema ljudima bude dobrotiv.

Prosti meni dakle Bože,
satri križem zloće moje,
prostit time lako može
milostrije jako Tvoje;
ostav pravdu, i Tvom ljudi
dobrotivan samo budi.

(77. str.)

Suočen sa strahom i u nemogućnosti pronalaska rješenja koje bi ga moglo spasiti, hiperbolično ističe Bogu da žudi skrušeno mu zaplakati, obadvjema rukama zagrliti Sveti Križ i dati mu svoje poljupce.

Spasitelju za to hrlim
oblit skrušenijem vas suzami,
da isti spasni križ zagrlim
obedvima mojim rukami,
i da dan mu svoje celove
mnoge krvi za valove.

(77. str.)

U posljednjoj strofi, ponovno hiperbolično, obećaje Isusu da će ga posvuda „nositi“ u razumu, srcu i govoru te priznaje da se boji izgubiti dušu.

Tebe Isuse imaću osle
u pameti, usti i srcu,
Tebe u sni i u sve posle
Tebe u kući i na brcu,
bdim, grem, pišem daj da izustim
molim, bolim, duh li ispustim.

(77. str.)

Zaključak

Ukus je pojam koji je teško precizno definirati, a za potrebe ovoga diplomskoga rada, na temelju analizirane znanstvene literature, odredili smo ga sposobnošću prosuđivanja o onome što je umjetnički vrijedno na koju utječe intuicija i književni odgoj pojedinca. Stoga je pojam ukusa usko povezan s pojmovima vrijednog i lijepog jer lijepo izaziva estetski doživljaj u čitatelja, a to je odrednica koju većina teoretičara drži bitnom u određivanju vrijednosti književnoga djela. Ipak, ne misle svi tako, pa neki vrijednost djela vide u njegovoj poruci, odnosno u njegovoj didaktičnosti. Djela koja određena nacija smatra vrijednima okupljena su u književnome kanonu, no kanon ne možemo smatrati isključivo arhivom ukusa jer novija promišljanja ističu da na njegovo formiranje snažno djeluje ideologija društvene skupine koja se nalazi u poziciji moći. Nositelje je ukusa u hrvatskoj književnosti do devetnaestoga stoljeća relativno jednostavno odrediti jer je većinsko stanovništvo bilo nepismeno pa samim time i onemogućeno formirati vlastiti književni ukus. Knjige je posjedovalo, razmjenjivalo, čitalo i o njima diskutiralo malobrojno obrazovano i dobrostojeće stanovništvo koje je, na temelju vlastite sposobnosti prosuđivanja o književno vrijednome, izdvojilo određene pisce koji će kasnije, u doba preporoda, postati sastavnim dijelom hrvatskog književnog kanona. Zoran Kravar navodi da je najveći broj kanonskih pisaca hrvatske književnosti sedamnaestoga stoljeća stvarao u dubrovačko – dalmatinskome krugu zbog čega smo navedeni postavili u fokus ovoga diplomskoga rada. Cilj je ovoga diplomskoga rada bio, na osnovu komparativne analize dostupnih tekstova, pokušati bolje razumjeti književni ukus vezan uz baroknu religioznu liriku. Odnosno, preciznije, cilj je bio odrediti neke od elemenata oblikovanja izraza i sadržaja koji su smatrani vrijednima u baroknoj religioznoj lirici dubrovačko – dalmatinskoga kruga.

Analizom smo ustvrdili da je i u religioznoj baroknoj lirici, suprotno našim očekivanjima, prisutna zaoštrena dikcija, odnosno *acumen*. Nerijetko se u

pjesmama povezuju međusobno isključivi motivi, iznose kontradiktorni i nelogični zaključci, spajaju pjesničke slike koje je u stvarnosti nemoguće dovesti u odnos a sve u cilju postizanja efekta začudnosti. Ipak, zbog izražene didaktičnosti većeg broja pjesama, ne možemo zaključiti da su analizirane pjesme isključivo fokusirane na iskazivanje jezične virtuoznosti te da sadržaj stavljaju u drugi plan. Dakle, na planu oblikovanja izraza vrijednom primjećujemo zaoštrenu dikciju, a na planu oblikovanja sadržaja i didaktičnost. Osim navedenoga, vrijednim se pokazalo i ponizno slavljenje Boga na koje nailazimo u glavnini pjesama. Lirski se subjekt Bogu obraća pokorno ističući time svoju neznatnost u odnosu na Stvoritelja kojeg slavi i hvali bogatim epitetima i metaforama. Estetika je ružnoće, premda ne iznimno naglašena kao u pjesništvu modernizma, sastavni dio nekih pjesama zbog čega ju, također, izdvajamo vrijednim elementom. Osim ružnoga, u analiziranim pjesmama primjećujemo i vrijednost „mračnosti“ pod kojom podrazumijevamo izražen pesimizam (posebice usmjeren prema čovjeku i njegovim sposobnostima te prema životu), naglašene motive smrti, prolaznosti, patnje i boli te pakla. Primjećujemo da je većina analiziranih pjesama prožeta izraženim strahom od Božje kazne tj. od vječnog života u paklu. To objašnjavamo pretpostavkom da su, tadašnja stroga crkvena učenja, čovjeku sedamnaestoga stoljeća zasigurno predstavljala opterećenje jer je bio svjestan da se ne može oduprijeti svemu onome što se smatra grijehom te da se ne može, po uzoru na život svetica i svetaca, u potpunosti prepustiti suživotu s Bogom. S druge strane, znajući da u rajski život vodi samo zemaljski život proveden u suživotu s Bogom, lirski subjekt osjeća strah od nadolazećeg mu vječnog života u paklu.

U konačnici, primjećujemo da je ukus koji se veže uz baroknu religioznu liriku prožet, gotovo predapokaliptičnom, nesigurnošću, pesimizmom, tjeskobom i zabrinutošću. „Mračno“ i tjeskobno temeljna je atmosfera pjesama koja se stvara ružnim i potresnim pjesničkim slikama, okupiranošću motivima

smrti, prolaznosti (*memento mori*) i pakla. Pesimistično podcjenjivanje čovjekovih sposobnosti i njegove važnosti te isticanje da je smisao zemaljskoga života samo u pripremi za onostrani život, dodatno doprinosi razvoju tjeskobne atmosfere koja se može razriješiti jedino vjerom u postojanje raja. No i to je slaba utjeha jer se u analiziranim pjesmama primjećuje svijest da je raj, običnome čovjeku sedamnaestoga stoljeća, gotovo nedostižan jer zahtijeva zemaljsko življenje po uzoru na život svetica i svetaca što opterećuje i stvara dodatnu tjeskobu. Smirenju ne doprinosi ni vjera u Boga koji se doživljava onime koji kažnjava i koji ima stroge, gotovo nedostižne, zahtjeve u pogledu čovjekova načina života na Zemlji. Jedina je nada molitva Bogu i hvaljenje i slavljenje njegove veličine koje će, možda, dovesti do toga da se smiluje grešnome čovjeku i, svojom ga milošću, spasi od vječne patnje. Pretpostavljamo da razlog toga da su analizirane pjesme bile čitane i ocijenjene vrijednima od strane publike leži, osim u stilskoj virtuoznosti, i u mogućnosti čitatelja da se poistovjeti s osjećajima, razmišljanjima i atmosferom pjesama čime je „bačena mala zraka svijetla“ u razumijevanju baroknog čitatelja.

Izvori i literatura

Izvori:

Dživo Bunić Vučić. *Plandovanja*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb. 1971. Pristupljeno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/view/Km29cl5V9L>. Posjet 26. srpnja 2018.

Ignjat Đurđević. *Pjesni razlike i Uzdasi Mandalijene pokornice*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb. 1918. Pristupljeno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/view/5AK8cklggP>. Posjet 26. srpnja 2018.

Ivan Gundulić. *Pjesme*. Elektire.skole.hr. Pristupljeno na: <https://lektire.skole.hr/>. Posjet 26. srpnja 2018.

Vladimir Lončarević (ur.). *Krist u hrvatskom pjesništvu*. Verbum. Split. 2007.

Literatura:

Aleksandar Stipčević. *Socijalna povijest knjige u Hrvata*. Školska knjiga. Zagreb. 2005.

Benedetto Croce. *Estetika*. Globus. Zagreb. 1991.

Dalibor Brozović, August Kovačec, Slaven Ravlić (ur.). *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zagreb. 2009.

Dunja Fališevac. *Smiješno i ozbiljno*. Verbum Croaticum. Zagreb. 1995.

Hans Robert Jauss. „Povijest književnosti kao izazov znanosti o književnosti“. *Suvremene književne teorije*, ur. Miroslav Beker. 1986: 253-272. Zagreb.

Hugo Friedrich. *Struktura moderne lirike*. Stvarnost. Zagreb. 1969.

Immanuel Kant. *Kritika moći suđenja*. Naprijed. Zagreb. 1976.

- Josip Šentija (ur.). *Opća enciklopedija*. Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zagreb. 1982.
- Levin Ludwig Schücking. *Sociologija oblikovanja literarnog ukusa*. Dora Krupićeva. Zagreb. 2001.
- Marina Protrka. *Stvaranje književne nacije*. Periodica Croatica. Zagreb. 2008.
- Milivoj Solar. *Kritika relativizma ukusa*. Matica hrvatska. Zagreb. 2011.
- Milivoj Solar. *Rječnik književnoga nazivlja*. Golden marketing. Zagreb. 2006.
- Nadežda Čačinovič-Puhovski. *Estetika*. Naprijed. Zagreb. 1988.
- Predrag Finci. *Čitatelj Hegelove estetike*. Naklada Breza. Zagreb. 2014.
- René Wellek, Austin Warren. *Teorija književnosti*. Nolit. Beograd. 1956.
- Umberto Eco. *Povijest ljepote*. Hena Com. Zagreb. 2004.
- Zoran Kravar. *Nakon godine MDC*. Matica hrvatska. Dubrovnik. 1993.

Sažetak i ključne riječi

Polazište ovoga diplomskoga rada pokušaj je jasnijeg razumijevanja ukusa koji se veže uz hrvatsku baroknu religioznu liriku koji, zbog vremenskog odmaka, proučavamo isključivo na tekstovima. Iako smo svjesni da je pojam ukusa gotovo nemoguće definirati, za potrebe ovoga diplomskoga rada odredili smo ga sposobnošću prosuđivanja o onome što je umjetnički vrijedno na koju utječe intuicija i književni odgoj. Stoga je cilj ovoga rada utvrditi i analizirati neke od elemenata oblikovanja izraza i sadržaja koji su smatrani vrijednima u baroknoj religioznoj lirici dubrovačko – dalmatinskoga kruga. Analizom smo ustvrdili da je na planu oblikovanja izraza vrijednom smatrana zaoštrena dikcija, a na planu oblikovanja sadržaja didaktičnost. Uz to, vrijednim se pokazalo i ponizno slavljenje Boga, naglašavajući čovjekovu neznatnost u odnosu na Stvoritelja, te estetika ružnoće i „mračnost“ pod kojom podrazumijevamo izražen pesimizam (posebice usmjeren prema čovjeku i njegovim sposobnostima te prema životu) te naglašene motive smrti, prolaznosti, patnje, boli i pakla. Uz sve navedeno, primjećujemo da je većina pjesama prožeta izraženim strahom od pakla što objašnjavamo pretpostavkom da su čovjeku sedamnaestoga stoljeća očekivanja tadašnjih crkvenih učenja zasigurno predstavljala opterećenje.

Ključne riječi:

ukus, književna vrijednost, književni kanon, religiozna lirika, hrvatski književni barok

Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku

Croatian baroque religious lyric and literary taste

Key words: taste, literary value, literary canon, religious lyric, croatian literary baroque